

Цитування:

Шпак Г. С. Song of the Angel Дж. Тавенера: між традиціями ангелогласся та сакральним мінімалізмом. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 2. С. 424–429.

Шпак Галина Сергіївна,
кандидат мистецтвознавства,
в. о. професора кафедри хорового диригування
Одеської національної музичної академії
імені А. В. Нежданової
<https://orcid.org/0000-0001-8866-3236>
galina.shpak425597@gmail.com

Shpak G. (2025). "Song of the Angel" by J. Tavener: Between Traditions of Angel Voice and Sacred Minimalism. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 2, 424–429 [in Ukrainian].

SONG OF THE ANGEL ДЖ. ТАВЕНЕРА: МІЖ ТРАДИЦІЯМИ АНГЕЛОГЛАССЯ ТА САКРАЛЬНИМ МІНІМАЛІЗМОМ

Мета дослідження – виявлення змістовної та жанрово-стильової специфіки Song of the Angel Дж. Тавенера в річищі духовно-етичних, поетико-інтонаційних настанов ангелогласся та сакрального мінімалізму. **Методологія роботи** ґрунтується на поєднанні засад мистецтвознавчого, герменевтичного, жанрово-інтонаційного та історико-культурологічного методів дослідження. **Наукова новизна статті** визначена тим, що в ній вперше введено в український музикознавчий обіг матеріали щодо композиції Song of the Angel Дж. Тавенера, що узагальнюють віросповідальний досвід композитора та духовно-естетичні шукання його епохи. **Висновки.** Поетико-інтонаційні особливості композиції Song of the Angel Дж. Тавенера, створеної наприкінці ХХ століття до ювілею Організації Об'єднаних Націй, виявляють особливості духовно-творчої еволюції її автора, спрямованої в зрілий період його діяльності до активних пошуків сакральних основ буття, пов'язаних перш за все з духовними настановами православ'я, а також з шуканнями «вічної релігії», що єднає Схід і Захід. Жанрово-стильова специфіка аналізованого твору Дж. Тавенера, відповідно, виявляє показовий для неї перетин стародавніх традицій християнського богослужбового співу, узагальнених у феномені «ангельського співу» в його візантійському «озвученні», та ознак сакрального мінімалізму як показового явища музичного постмодерну. Специфіка першого виявляється і у програмному визначенні твору; і у виконавському складі, в якому вокально-інструментальна камерність алюзивно межує з хоровою тембральністю; і в каліфонічній фігуративності тематизму сольних партій (сопрано, скрипка) з показовою мікротонавою (візантійською) хроматикою; і з відповідною мінімалізацією динаміки та домінуванням повільних темпів, що у сукупності формують образ перебування у стані славословної «статики-екстазу». Зв'язок композиції Дж. Тавенера з сакральним мінімалізмом виявляється в апелюванні композитора до гранично простих, тонально орієнтованих засобів вираження та у домінуючій ролі принципу повторності-репетитивності, що проявляється на різноманітних рівнях – від мотивно-мелодійного аж до структурно-композиційного (ААА1).

Ключові слова: творчість Дж. Тавенера, Song of the Angel, англійська музика рубежу ХХ–ХХІ століть, ангелогласся, ісон, сакральний мінімалізм, жанр, стиль, постмодерн.

Shpak Galyna, Candidate of Art Criticism, Associate Professor, Department of Choral Conducting, A. V. Nezhdanova Odesa National Academy of Music

'Song of the Angel' by J. Tavener: Between Traditions of Angel Voice and Sacred Minimalism

The purpose of the study is to identify the content and genre-stylistic specificity of J. Tavener's 'Song of the Angel' in the context of spiritual-ethical, poetic-intonational guidelines of angeloglossia and sacred minimalism. **The methodology** of the work is based on a combination of the principles of art history, hermeneutics, genre-intonation and historical-culturological research methods. **The scientific novelty** of the article is determined by the fact that it first introduces materials on the composition 'Song of the Angel' by J. Tavener into Ukrainian musicological circulation, which summarise the composer's religious experience and the spiritual and aesthetic searches of his era. **Conclusions.** The poetic and intonational features of the composition 'Song of the Angel' by J. Tavener, created at the end of the 20th century for the anniversary of the United Nations, reveal the features of the spiritual and creative evolution of its author, directed in the mature period of his activity to the active search for the sacred foundations of existence, associated primarily with the spiritual teachings of Orthodoxy, as well as with the search for the 'eternal religion' that unites the East and the West. The genre and style specificity of the analysed work by J. Tavener, accordingly, reveals the indicative intersection of the ancient traditions of Christian liturgical singing, generalised in the phenomenon of 'angelic singing' in its Byzantine 'sounding', and the signs of sacred minimalism as an indicative phenomenon of

musical postmodernity. The specificity of the first is also manifested in the programmatic definition of the work; and in the performing composition, in which the vocal-instrumental chamberness allusively borders on the choral timbre; and in the calophonic figurativeness of the thematism of the solo parts (soprano, violin) with the demonstrative microtonal (Byzantine) chromaticism; and with the corresponding minimisation of dynamics and the dominance of slow tempos, which together form the image of being in a state of laudatory 'statics-ecstasy'. The connection of J. Tavener's composition with sacred minimalism is manifested in the composer's appeal to extremely simple, tonally oriented means of expression and in the dominant role of the principle of repetition-repetition, which manifests itself at various levels – from the motivic-melodic to the structural-compositional (AAA1).

Keywords: works of J. Tavener, 'Song of the Angel', English music of the turn of the 20th–21st centuries, angelic singing, Ison, sacred minimalism, genre, style, Postmodern.

Актуальність теми дослідження. Сучасний світ та супутня йому культура перебувають в умовах сьогодення у стані кризи раціоналізму, максимального загострення різного роду суспільно-політичних глобальних проблем та нарощування тотальної ентропії духовної буття людської спільноти. Як зазначає Н. Сиротинська, «людство XXI століття ввійде в історію не створенням штучного інтелекту і космічних зорельотів, а, швидше, своєю неосвіченістю і невмінням спрямовувати досягнення інтелекту на забезпечення миру на планеті. Намарне захоплюватися науковими відкриттями, коли людська душа маліє і черствіє. Нерозуміння цього тільки пришвидшить самознищення людства завдяки інноваційним технологіям» [10, 10]. В цих умовах актуалізація ідей щодо зв'язку релігії та культури у всій різноманітності її мистецьких проявів (в тому числі й музичних) набуває особливої значущості. Зазначене спрямування творчої та мистецтвознавчої думки культури постмодерну знайшло відбиття і в духовно-естетичних настановах сакрального мінімалізму в музиці, що охоплює діяльність багатьох представників сучасності, в тому числі й Джона Тавенера. Життя та спадщина цього автора фактично відтворюють провідні етапи його духовного буття, зосереджені на поступовому русі від ідей пресвітеріанства аж до сповідання православ'я, його духовно-етичних «домінант» та їх відтворення в обиходно-мистецькій практиці. Композиція *Song of the Angel* Дж. Тавенера є яскравим свідченням його духовної еволюції, зосередженій в тому числі й на творчому осмисленні першоджерел християнської музично-історичної традиції, що сходили до візантійського досвіду тлумачення сутності «ангельського співу», «ангелогласся». Затребуваність названої композиції Дж. Тавенера в сучасній виконавській практиці та її духовно-етичних шуканнях, пов'язаних також з естетичними настановами сакрального мінімалізму, виявляє актуальність теми представленої статті.

Аналіз досліджень і публікацій. Творча постать Дж. Тавенера в українському

музикознавстві стала предметом пильного інтересу лише в останні десятиліття, про що свідчать матеріали досліджень Ю. Кучурівського [2], О. Овсянникової-Трель [7], які торкаються окремих аспектів жанрово-естетичних вподобань композитора та їх мистецьких втілень. Його ім'я також згадується в роботах, присвячених аналітичним узагальненням щодо жанрово-стильової специфіки музичного мінімалізму [див.: 1; 3; 8; 9], зокрема, його сакральної «моделі», що виявляє спільність духовних та творчих пошуків Дж. Тавенера та його сучасників – А. Пярта, О. Козаренка, Х. М. Гурецького, В. Мартинова та ін.

Більш детальну інформацію щодо спадщини Дж. Тавенера та еволюції його релігійно-етичних позицій демонструє зарубіжна бібліографія. В дослідженнях Р. Dudgeon [13], Keeble [18], G. Haydon [16] репрезентовано творчу біографію композитора, його духовний шлях, в той час як у наукових розвідках Imrie Sally [17], G. K. Muzzo [22] основну увагу приділено культовим хоровим композиціям митця, що виявляють його релігійні вподобання та відповідні жанрові переваги. Сутність останніх, а також питання щодо впливу релігійного фактору на мистецьку практику в цілому розкрито у публікаціях самого Дж. Тавенера [24; 25]. Статті J. Miclaszewska [20] та R. Lorenz [19], J. Fisk [14] зосереджені на дослідженні зв'язків поетики творів композитора, що сприймаються як «звуківі ікони», з настановами сакрального мінімалізму та його візантійськими першоджерелами, що ґрунтувалися на традиціях «ангелогласного співу». Отже, творчість Дж. Тавенера, звернена до пошуків духовних першооснов людського буття, зокрема й його композиція *Song of the Angel*, що повною мірою концентрує їх в своїй поетиці, і нині потребує ретельного дослідження та узагальнень музикознавчого та мистецько-культурологічного порядку.

Мета дослідження – виявлення змістовної та жанрово-стильової специфіки *Song of the Angel* Дж. Тавенера в річищі духовно-етичних,

поетико-інтонаційних настанов ангелогласся та сакрального мінімалізму.

Виклад основного матеріалу. І. Moody, досліджуючи творчість цього англійського митця, зазначив, що «сутність творчості Дж. Тавенера втілюється в одній фразі: “Музика – це прославлення Господа”» [21]. З одного боку, вона засвідчує релігійну позицію автора, з іншого – виявляє її глибинний зв'язок з віковими традиціями християнської культури та музики в цілому. Життєвий і творчий шлях Дж. Тавенера був постійно спрямований до пошуку втрачених на рубежі XX–XXI століть духовно-релігійних орієнтирів в мистецтві та естетиці постмодернізму. Однією з головних ідей творчої діяльності англійського митця стало повернення до сакральних традицій в музиці, загублених, на його думку, на Заході в Новий час в період домінування раціоналістичного мислення. У пошуках онтологічних основ музичного мистецтва і відповідної музичної мови композитор звертається до культурних та духовно-релігійних традицій різних народів та історичних епох, що стали також питомим тлом й для естетики «нової простоти» та сакрального мінімалізму [див. про це детальніше: 7].

Знаковою подією у житті Дж. Тавенера став 1977 рік, коли він у 33 роки прийняв православ'я в Лондонському Кафедральному Соборі Успіння Божої Матері та Всіх Святих. Саме це, а також плідотворне духовне спілкування з митрополитом Антонієм Сурозьким, ознаменувало початок зрілого насиченого періоду його творчості і занурення у світ православної духовної музики, хоча композитор спочатку належав до пресвітеріанства – одного із напрямків протестантського віросповідання.

Після свого навернення Дж. Тавенер майже повністю відійшов від настанов музичного авангарду та його композиторських технік, намагаючись віднайти нові засоби вираження та відтворення сакральної тематики. «За цей час він подружився з художником Сесілом Коллінзом, який познайомив Тавенера з суфійським поетом Румі, а також з працями Рене Генона, Ананди Кумарасвами та Фрітйофа Шуона, що мали значний вплив на творчість Тавенера протягом наступних десятиліть» [23, 12]. Широкий спектр духовно-філософських інтересів та вподобань привів митця до концепції релігійного універсалізму, що живився в його свідомості настановами східних релігій, а також християнства. Така універсальна ідея «вічної релігії», що сходила, на думку

композитора, ще до Платона та його послідовників, зрештою дійшла і до Ананди Кумарасвами, вченого, що народився на Цейлоні. В свій час він зіграв важливу роль у представленні індійського мистецтва і культури на європейському Заході XX століття. Зазначимо, що Дж. Тавенер в програмних коментарях до своїх опусів нерідко посилається на його духовний досвід.

Сказане є показовим й для композиції *Song of the Angel*, що була створена у 1994 році до п'ятидесятої річниці існування Організації Об'єднаних Націй. Такого роду привід вже сам по собі засвідчує орієнтацію автора на відтворення ідеї загальнолюдської гармонії, гуманізму та братерства. Крім того, в своєму авторському коментарі щодо особливостей виконання цього твору та його духовної спрямованості Дж. Тавенер зазначає, що цю музику «...слід співати та грати зі *стриманим екстазом*. Інакше кажучи, вона не повинна викликати биття серця і призводити до меланхолії. “Як і вся музика “Сходу”, вона має *розкривати у спокої вічне, ангельське, екстатичне дихання, яке звільняє та олюднює*». Це слова Кумарасвами» (курсив наш – Г. Ш.). Саме в них композитору вдається знайти точки дотику між високою східною мудрістю та християнською екстатикою. Одним з проявів останньої можна вважати й апелювання до ангельського співу та традицій ангелогласся. Ще однією ознакою подолання релігійно-конфесійних перешкод в цьому творі є його фактурно-інтонаційна специфіка, орієнтована на відтворення інтонаційних особливостей візантійського богослужбового співу, в якому в свій час фактично було закладено основи європейської духовно-хорової традиції у всій різноманітності її національних та конфесійних проявів.

Оригінальним вважаємо й виконавський склад *Song of the Angel* Дж. Тавенера, що включає соло сопрано, солюючу скрипку та струнний квартет. З одного боку, він виявляє камерну вокально-інструментальну природу цього твору, орієнтовану на внутрішнє духовне «заглиблення». З іншого боку, використання ісонових «педалей», вокальна основа тематизму, закодована в назві твору (*Song of the Angel*), виявляє також аналогії й з вокально-хоровим звучанням та показовою для нього тембральною суголосністю співацького голосу та струнних смичкових інструментів. Зазначимо також, що такого роду симбіоз вокального та інструментального начал також відтворює й уявлення про ангелогласся в мистецтві різних епох, зосереджене не тільки на особового роду співі, але й на

інструментальному звучанні [див. про це детальніше: 15].

Сам феномен «ангелогласся» фактично осмислюється на перетині богословського та музикознавчо-виконавського дискурсів [див.: 12; 4; 6; 5], позаяк прообразом духовного вокально-хорового співу, згідно зі свідченнями святих отців є саме ангельській спів-славослів'я. Відповідно, «богослужбовий спів розпочинає своє існування за межами усієї земної історії людства як безпрецедентний факт його існування у Вічності. Додамо, що теорія *ангелогласного співу* сформувалась на теренах східного християнства ще у V–VI столітті та вперше висвітлена у трактаті *«Про небесну ієрархію»* Псевдо-Діонісія Ареопігита – учня апостола Павла, у змісті якого розкрито тезу про дев'ять ангельських чинів, що славословлять духовними співами. Відзначимо, що дана теорія в подальшому набула розвитку у працях св. Максима Сповідника» [12, 30], – зазначає О. Яструб. Розвиваючи далі зазначену думку, цитований автор вказує, що «духовний спів, що сам по собі є *богословієм у звуці*, передбачає залежність від богослужбового віровчення (розкритого церковними учителями на основі особистого досвіду Богоспівкування). Таким чином, духовний спів у системі богослужбового чину є молитвою, більше – духовним співом *homo credens*» [12, 36].

Такого роду підхід до тлумачення сутності духовного співу та його багатовікової історії існування, відповідно, підіймає питання про його типологічні темброво-виконавські та інтонаційні ознаки, що визначили провідні настанови багатьох хорових шкіл сучасності, в тому числі й Одеської, сформованої творчими зусиллями К. Пігрова на перетині диригентсько-хорової та регентської традицій України. Серед ключових рис такого роду духовного співу, що генетично сходили до «ангелогласся», виділяємо «пріоритетну увагу до слова, його формотворчої і смислової ролі <...> Нівелювання тембрової індивідуальності, спів *“прикритим”* звуком, без вібрації і обертонів. За можливістю із *«зменшеною цільністю»* так званою *«м'ясистістю»* в голосі, особливо у верхньому регістрі; наближення до світлого “ангельського” дитячого співу. Широке використання фальцетного і мікстового звуку. Це сприяє наближенню до необхідного на криласі молитовного настрою. Прагнення до однорідності звучання хорової партії, створення при будь-якій фактурі відчуття єднання, соборності. *“Церковний богослужбовий хор – це суголосне прагнення тих, хто молиться, до Бога»*, – наставляв

останній духівник Оптинської пустелі ієромонах Никон (Беляєв)» [4, 197-198].

Зазначені характеристики «ангелогласся» та духовного хорового співу, який сприймається як «автономний цілісний семантичний простір, що, водночас, є формою комунікації як горизонтальної (міжособистісної), так і вертикальної (Богоспівкування)» [12, 60], складають також сутність поезики Song of the Angel Дж. Тавенера. Її інтонаційна мова сходить до традицій візантійського каллофонічного богослужбового співу та показової для нього мікрохроматики, що сукупно спрямовані до славослів'я. Останнє закладене і в текстовій основі твору, що включає лише одне слово – «Алілуйя»; і в апелюванні до ісону та мелодичних фігур «кола-оспівування», що риторично пов'язані саме з ідеєю хваління-шанування Бога та Сакрального світу; і у використанні мінімалізованої динаміки та повільного темпу, що у сукупності створюють образ перебування у стані славословної «статики-екстазу».

Зазначене текстове «обмеження» аналізованої композиції Дж. Тавенера словом «Алілуйя» надає також можливість співвіднесення її поезики з «алілуйною парадигмою європейської культури та музики», провідні характеристики якої було сформовано в монографії А. Татарнікової. На думку дослідниці, «культова основа Хваління-Уславлення, що поєднує усі [християнські] конфесії, збираючи воедино уявлення про Хресну муку як ціну Слави і Уславлення як такого, породила особливого роду алілуйну парадигму європейської культури, в якій пафос оспівування ґрунтувався на розумінні його як Порядку й Гармонії влад в уподібненні Вічного і тварного, Небесного і земного, заявляючи тим надфізичне-ідеальне начало людської діяльності у цілому» [11, 98].

Такого роду спрямованість інтонаційно-змістовної складової твору Дж. Тавенера виявляє також його контактність й з жанрово-стильовими настановами сакрального мінімалізму. Останній, на думку Н. Лівой, пройшовши в свій час «стадію богозаперечення, <...> постав перед необхідністю зворотного руху – до усвідомлення екзистенції трансцендентного начала на іншому, якісно новому рівні». Відповідно, музичний мінімалізм «можна характеризувати як перший “матеріалізований” прояв тривалих перехідних процесів в західноєвропейській культурі, тісно пов'язаних з переосмисленням основ світобудови, картини світу і у зв'язку з цим –

уявлень про трансцендентні явища, об'єднані у філософії та культурології поняттям «сакрального» [3, 12].

Інтонційно-виразні та структурні параметри композиції *Song of the Angel* Дж. Тавенера відрізняються показовою простотою та граничною обмеженістю, що є очевидним і у фактурній «прозорості» твору, і у його тональній орієнтації. Домінуючим тональним центром виступає F-dur, що в європейській музично-історичній традиції частіше всього пов'язувався з образами пасторалі, ширше – Гармонії Божественного, природного та людського начал. Принцип повторності та мінімалізованої варіативності простежується у ньому на різних рівнях – від мотивів «кола-оспівування» в партіях солістів аж до композиційного цілого, що структурно можна представити у вигляді схеми A-A-A1.

Висновки. Таким чином, поетико-інтонаційні особливості композиції *Song of the Angel* Дж. Тавенера, створеної наприкінці XX століття до ювілею Організації Об'єднаних Націй, виявляють особливості духовно-творчої еволюції її автора, спрямованої в зрілий період його діяльності до активних пошуків сакральних основ буття, пов'язаних перш за все з духовними настановами православ'я, а також з шуканнями «вічної релігії», що єднає Схід і Захід. Жанрово-стильова специфіка аналізованого твору Дж. Тавенера, відповідно, виявляє показовий для неї перетин стародавніх традицій християнського богослужбового співу, узагальнених у феномені «ангельського співу» в його візантійському «озвученні», та ознак сакрального мінімалізму як показового явища музичного постмодерну. Специфіка першого виявляється і у програмному визначенні твору; і у виконавському складі, в якому вокально-інструментальна камерність алюзивно межує з хоровою тембральністю; і в каліфонічній фігуративності тематизму сольних партій (сопрано, скрипка) з показовою мікротоновістю (візантійською) хроматикою; і з відповідною мінімалізацією динаміки та домінуванням повільних темпів, що у сукупності формують образ перебування у стані славословної «статики-екстазу». Зв'язок композиції Дж. Тавенера з сакральним мінімалізмом виявляється в апелюванні композитора до гранично простих, тонально орієнтованих засобів вираження та у домінуючій ролі принципу повторності-репетитивності, що проявляється на різноманітних рівнях – від мотивно-мелодійного аж до структурно-композиційного (AAA1).

Література

1. Андросова Д. В. Мінімалізм в музиці: посібник з курсу історії сучасної музики та музичного виконавства. Одеса: Астропринт, 2009. 184 с.
2. Кучурівський Ю. Виконавські аспекти хорової музики XX століття на прикладі «Кельтського реквієму» Дж. Тавенера. *Музичне мистецтво і культура*. 2021. Вип. 32. Кн. 2. С. 175–186.
3. Ліва Н. В. Музичний мінімалізм у контексті західноєвропейської метасвідомості. *Часопис НМАУ імені П. І. Чайковського*. 2018. № 3. С. 6–16.
4. Маласпіна В. До питання «церковного» виконання богослужбових піснеспівів. *Волинський Благосвіник*. 2016. № 4. С. 193–199.
5. Марач О. М. Український звуковий ідеал в художній лабораторії хорової творчості. *Музичне мистецтво XXI століття – Історія, теорія, практика: збірник наукових праць Інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич – Кельце – Каунас – Алмати, 2016. С. 175–180.
6. Мартинюк А. Особливості хорового співу як форми морально-духовного виховання. *Молодь і ринок*. 2023. № 4 (212). С. 69–73.
7. Овсяннікова-Трель О. А. «Нова простота» як системний жанрово-стильовий феномен в сучасному музичному мистецтві: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 448 с.
8. Серова О. Музичний мінімалізм: від спонтанності до комунікативного гуманізму. *Культурологічна думка*. 2016. № 9. С. 40–45.
9. Серова О. Християнська духовна музика та мінімалізм. *Музичне мистецтво і культура: Науковий вісник ОДМА імені А. В. Нежданової*. 2013. Вип. 18. С. 129–138.
10. Сиротинська Н. Інтелектуальний контекст середньовічної монодії. Львів: Галицька Видавнича Спілка, 2023. 176 с.
11. Татарнікова А. А. Алілуйна парадигма європейської культури і музики (від готики до сучасності): монографія. Одеса: Астропринт, 2020. 344 с.
12. Яструб О. Український духовний спів у композиторській інтерпретації: від М. Лисенка до О. Козаренка: дис. ... доктора філософії: 025 – Музичне мистецтво / ХНУМ імені І. П. Котляревського. Харків, 2024. 229 с.
13. Dudgeon P. *Lifting the Veil: The Biography of Sir John Tavener*. London: Publisher Portrait, 2003. 288 p.
14. Fisk J. The New Simplicity: The Music of Gorecki, Tavener and Part. *The Hudson Review*. 1994. Vol. 47. № 3. P. 394–412.
15. Gellette A. Depicting the sound of silence: angels' music and "angelization" in medieval sacred art. *Imago Musicae*. 2014–2015. XXVII. P. 95–125.
16. Haydon G. *John Tavener: Glimpses of Paradise*. Orion, 1995. 304 p.

17. Imrie Sally. Analysis the selected choral works by John Tavener with particular reference to the post-1977 works. Thesis submitted in fulfillment of the requirements for the Degree of Master of Music of Rhodes University, 1988. 188 p.

18. Keeble B. The Music of Sciencence: A Composer's Testament. Publisher Faber, 2000. 208 p.

19. Lorenz R. The Magnificat and Nunc Dimittis of Sir John Tavener: Byzantine Influences on Tavener's So-Called Holy Minimalism Style of Composition. *ISM-RASMB, Series Musicologica Balcanica*. 2020. № 1. P. 151–167.

20. Miclaszewska J. The idea of an "Icon in Sound" in the Works of John Tavener. *Liturgia Sacra* 27. 2021. № 1. P. 217–231.

21. Moody Ivan. «Circular Movement: Spiritual Traditions in the Work of John Tavener». *Temenos*. 2014. № 17. P. 206–214.

22. Muzzo Grace Kingsbury. In Search of the Divine: Arvo Part's Te Deum and John Tavener's Icon of Light. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010. 148 p.

23. Seymour E. The Essential John Tavener: A Guide. Music Sales Limited, 2013. Music Sales Limited, 2013. 47 p.

24. Tavener J. The Music of Silence. A Composer's Testament. Edited by Brian Keeble. London: Faber & Faber, 1999. 210 p.

25. Tavener J. The Sacred in Art. *Contemporary Music Review*. 1995. Vol. 12. Part 2. P. 49–54.

References

1. Androsova, D. V. (2009). Minimalism in Music: A Course Guide to the History of Contemporary Music and Musical Performance. Odesa [in Ukrainian].

2. Kuchurivskyi, Yu. (2021). Performance Aspects of 20th Century Choral Music Based on the Example of J. Tavener's 'Celtic Requiem'. *Muzychne mystetstvo i kultura*, 32, 2, 175–186 [in Ukrainian].

3. Liva, N. V. (2018). Musical Minimalism in the Context of Western European Metacognition. *Chasopys NMAU imeni P. I. Chaykovskoho*, 3, 6–16 [in Ukrainian].

4. Malaspina, V. (2016). On the Issue of 'Church' Performance of Liturgical Hymns. *Volynskyi Blahovisnyk*, 4, 193–199 [in Ukrainian].

5. Marach, O. M. (2016). Ukrainian Sound Ideal in the Artistic Laboratory of Choral Creativity. *Musical Art of the XXI Century – History, Theory, Practice*. Kielce – Kaunas – Almaty [in Ukrainian].

6. Martyniuk, A. (2023). Features of Choral Singing as a Form of Moral and Spiritual Education. *Molod i rynek*, 4 (212), 69–73 [in Ukrainian].

7. Ovsianikova-Trel, O. A. (2021). 'New Simplicity' as a Systemic Genre-Style Phenomenon in Contemporary Musical Art. Odesa [in Ukrainian].

8. Sierova, O. (2016). Musical Minimalism: From Spontaneity to Communicative Humanism. *Kulturolohična dumka*, 9, 40–45 [in Ukrainian].

9. Syerova, O. (2013). Christian spiritual music and minimalism. *Muzychne mystetstvo i kul'tura: Naukovyy visnyk ODMA imeni A. V. Nezhdanovoyi*. 18, 129–138 [in Ukrainian].

10. Syrotynska, N. (2023). The Intellectual Context of Medieval Monody. Lviv [in Ukrainian].

11. Tatarnikova, A. A. (2020). The Alleluian Paradigm of European Culture and Music (from Gothic to Modernity). Odesa [in Ukrainian].

12. Yastrub, O. (2024). Ukrainian Spiritual Singing in Composer's Interpretation: from M. Lysenko to O. Kozarenko. *Extended Abstract of Doctor's Thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

13. Dudgeon, P. (2003). Lifting the Veil: The Biography of Sir John Tavener. London [in English].

14. Fisk, J. (1994). The New Simplicity: The Music of Gorecki, Tavener and Part. *The Hudson Review*, 47, 3, 394–412 [in English].

15. Gellette, A. (2014–2015). Depicting the Sound of Silence: Angels' Music and 'angelization' in Medieval Sacred Art. *Imago Musicae*, XXVII, 95–125 [in English].

16. Haydon, G. (1995). John Tavener: Glimpses of Paradise. Orion [in English].

17. Imrie, S. (1988). Analysis the Selected Choral Works by John Tavener with Particular Reference to the Post–1977 Works. *Thesis submitted in fulfillment of the requirements for the Degree of Master of Music of Rhodes University* [in English].

18. Keeble, B. (2000). The Music of Silence: A Composer's Testament. Publisher Faber [in English].

19. Lorenz, R. (2020). The Magnificat and Nunc Dimittis of Sir John Tavener: Byzantine Influences on Tavener's So-Called Holy Minimalism Style of Composition. *ISM-RASMB, Series Musicologica Balcanica*, 1, 151–167 [in English].

20. Miclaszewska, J. (2021). The Idea of an 'Icon in Sound' in the Works of John Tavener. *Liturgia Sacra* 27, 1, 217–231 [in English].

21. Moody, I. (2014). 'Circular Movement: Spiritual Traditions in the Work of John Tavener'. *Temenos*, 17, 206–214 [in English].

22. Muzzo, G. Kingsbury. (2010). In Search of the Divine: Arvo Part's Te Deum and John Tavener's Icon of Light. LAP LAMBERT Academic Publishing [in English].

23. Seymour, E. (2013). The Essential John Tavener: A Guide. Music Sales Limited [in English].

24. Tavener, J. (1999). The Music of Silence. A Composer's Testament. Edited by Brian Keeble. London [in English].

25. Tavener, J. (1995). The Sacred in Art. *Contemporary Music Review*, 12, 2, 49–54 [in English].

Стаття надійшла до редакції 09.05.2025
Отримано після доопрацювання 11.06.2025
Прийнято до друку 18.06.2025